

הצעה להוראת המשנה "השוכר פרה מחבירו" ומימרת רב זירא

מס' בבא מציעא ל"ה, ע"ב

פתח דבר

אינה דומה הוראת גמרא להוראת מקצועות אחרים. המורה לגמרא צריך לתת את הדעת כיצד לקרב את החומר לתלמידיו, הבאים מאוכלוסיות שונות ומרקע שונה. היחס ללימוד הגמרא נקבע, ללא ספק, ביכולת של המורה להתמודד בקשיים אובייקטיביים של הטקסט, בשפה ובזרות של המקרים. יכולתו של המורה לעורר את התלמיד ולהפוך את הנלמד לחלק בלתי נפרד ממנו יוצרת אצל התלמיד, בצורה בלתי מודעת, רצון למצוא פתרון לבעיה הנידונה, ואף להיעשות שותף לעצם המקרה. התייחסות המורה למבנה של הכיתה על כל מרכיביה מחייבת אותו למצוא דרכים אשר יענו על הקשיים הנ"ל. מראשית דרכי בהוראה השתדלתי בע"ה לחפש דרכים כדי ללמד לתלמידי קניינים של תורה מתוך אהבה. דביקות במטרה זו הביאה אותי לשים לב גם לתלמיד המתקשה בכיתה.

בהצעת החומר הלימודי ושיטת פתרוננו רצוני להראות, שלא רק תלמידים בעלי יכולת, וכן לא רק חומר אשר מדבר אל התגיון של התלמיד, ניתן ללמוד וללמדו. אם אכן ייטיב המורה למצוא דרך מתאימה בהבאת החומר לתלמיד, ימצא, כי יש מקום לכל תלמיד למעורבות, ללימוד פעיל, להרגשת שייכות, ואם בע"ה נצליח במשימה קשה זו, אזי חיבבנו לימוד התורה על תלמידינו.

ההצעה להלן כוללת הרכשת מיומנויות שונות והקניית דרכים בהבהרת מושגים תוך ליבון הבעיה הנידונה. הפעלת תלמידים – כתיבה, דיון, המחזה, וכן ריאליה ע"י הבאת דוגמאות מחיי יום יום שמהם יכולים התלמידים להשליך מהמקרה של הגמרא למציאות. עיקרה של הצעה זו הוא להבהיר לתלמיד בדרך מדורגת מקרה שנראה לכאורה לא הגיוני, עד שהעניין ייראה הגיוני ומתקבל על דעת התלמידים.

עזרי הוראה: לוח, גיר צבעוני, טבלות משוכפלות מסורגות, תהליכי זרימה, מכשירי כתיבה וצבעים לתלמידים, מטול ושקפים.

א. מטרת השיעור

1. הבהרת מושגים

לפני לימוד המשנה על המורה להבהיר את המושגים הבאים: **משכיר, משאיל, ימי שאילה, ימי שכירות.**

2. מיומנויות

הכרת מבנה המשנה, הוראת החילוקים ומוכנות ממשנה לגמרא. הבנת שאלת רב אידי בר אבין ותשובת אביו, המהוות מבנה ארוך של השאלה והתשובה. מימרת רב זירא שבגמרא היא לימוד בפני עצמו, הכולל מבנה, מקרה, חילוקים במימרא וריאליה.

נושא שיעור א – "השוכר פרה מחברו והשאילה לאחר..."

המורה יכתוב על הלוח את הכיתוב הבא, וייעזר בתלמידים לאחר שעיינו במשנה. ישאל: מה המקרה שבמשנה? היעזר בכתוב על הלוח:

בעלי הדין במשנה – (מורה ותלמידים)

ראובן – שמעון – לוי – "מתה כדרכה"

הבעלים השכירו לשמעון. שמעון השאיל ללוי. הפרה מתה אצל השואל – לוי.

לאחר שהשלימו התלמידים יקרא אחד התלמידים את תשובתו (המורה ישלים על הלוח). לאחר שהמורה עמד על הבנתם את המקרה המוצג במשנה, יבקש המורה מהתלמידים לכתוב את הדין במשנה לדעת ת"ק ולדעת רבי יוסי ונימוקו. מומלץ להכין טבלה או תהליך זרימה כדלהלן:

למורה: כדי להעמיק את הבנת הדינים שנלמדו במשנה, מומלץ בואת, לפתח דיון ע"י הצגת שאלות (5-10 דקות) כדלהלן:

תשובות אפשריות	שאלות
<p>אני הבעלים, ולי מגיע התשלום מהשוכר. אילו מתה אצל שמעון לא היו לי טענות.</p> <p>אין לחייבני באונסין, שהרי אני שוכר, ושוכר פטור מאונסין.</p> <p>אני יודע, שאני חייב לשלם אפילו במקרה אונס, כיון שאני שואל, אני רק רוצה לדעת למי לשלם.</p> <p>השוכר יטען: לי אתה צריך לשלם.</p> <p>הבעלים יטענו: מה פתאום, הפרה שלי ולי אתה צריך לשלם.</p>	<p>(1) מה טוענים הבעלים?</p> <p>(2) שמעון, השוכר – מהו טוען?</p> <p>(3) מה יטען לוי, השואל?</p> <p>(4) מה טוען השוכר? מה טוען הבעלים? (לאחר תשובת לוי)</p>

אחרי הדיון, שהפרה את התלמידים בסיועו של המורה, יש לסכם את הנלמד ע"י הדיון כדלהלן:

א. יכתב על הלוח (אבל חסרונה של דרך זו בכך ש"תגזול" זמן רב).

ג. יוכן דף משוכפל, שהתלמידים ישלימו אותו (חסרונה של דרך זו הוא בכך שהיא לא מאפשרת מעקב מידי אחר כל התשובות של התלמידים).
 לפניך הצעה מהכיתוב המומלץ על הלוח או מהכיתוב של דף השכפול (מוצע שהטבלה תהיה "מסורגת" כדי שהתלמידים ישלימוה).

השלם את הדינים מתוך המשנה ע"פ הדין

מחלוקת תנאים	ראובן הבעלים	שמעון השוכר	לוי השואל
תנא קמא	לא יקבל כסף. יפייס ע"י שבועה.	יישבע לראובן שמתה כדרכה ויקבל דמי הפרה מלוי.	ישלם לשמעון שהוא המשאיל לו.
רבי יוסי	יקבל את הכסף מלוי.	לא יעשה דבר: לא יישבע שמתה, ולא יקבל תשלום מלוי.	ישלם לראובן שהוא בעל הפרה.

לאחר חוראת המשנה והבהרת הדינים אציע למורה לשאול שאלה שתעורר עניין (מוכנות ממשנה לגמרא):
 מדוע אפוא, לדעת תנא קמא, ישלם השואל לשוכר, ולא ישלם לבעלים? צפויות שתי תשובות:

- (1) כי הוא נשבע לבעלים.
  - (2) איך לנו תשובה במשנה.
- לאחר שהתלמידים ניסו להשיב ולא מצאו תשובה, יקראו את הגמרא קריאה דמומה. לאחר הקריאה המורה ישאלם:
- (1) מהי השאלה הראשונה, הפותחת? (השתדל לאתר את השאלה והעבר קו בעיפרון מתחתיה).
  - (2) מהי התשובה? (השתדל לאתר את התשובה והעבר קו בעיפרון מתחת לתשובה).
- מומלץ להכין שכפול של טבלה "מסורגת" כדלהלן (ועל התלמיד להשלימה):

שאלת רב אידי בר אבין	תשובת אביי	לשון המשנה
אם השוכר קונה את הפרה בשבועה, שיאמר המשליר לשוכר: אין לי צורך בשבועתך, ואני אתדיין עם השואל.	וכי יעלה על דעתך שקונה את הפרה בשבועה!! משעת מיתה הוא קונה אותה! ושבועה באה כדי לפייס את הבעלים, שלא יחשדו בו שפשע בה.	בלשונך

כסיכום למילוי הטבלה מתבקשת השאלה הבאה:
 במה קונה השוכר את הפרה?
 התשובה המצופה תהיה: משעת מיתה, ושבועה כדי להפיס את דעת הבעלים (עיין ברש"י על אתר).

נושא שיעור ב – לימוד מימרת רב זירא

המורה יחזור על מה שנלמד בשיעור הראשון, וידגיש את דעתו של תנא קמא. בראשית השיעור יש לשאול את התלמידים את השאלה המנחה:
מהו היסוד למימרת רב זירא?
צפויה תשובה: דעת תנא קמא במשנתנו.
רצוי לכתוב על הלוח: השוכר נשבע, והשואל משלם לשוכר!
עתה הגענו לקרוא את מימרת רב זירא: "אמר רב זירא פעמים שהבעלים משלמים כמה פרות לשוכר!"

אחרי הקריאה ורישום מימרת רב זירא על הלוח – תבוא השאלה הבאה:
מה דעתכם על זה שהבעלים יצטרכו לשלם לשוכר? (התלמידים אינם שלמים עם פסק זה).

כדי לקרב את העניין לרוחם של התלמידים ולעורר את מעורבותם מוצע לבחור חמישה תלמידים מהכיתה ולהטיל עליהם תפקידים כדלהלן:
יעקב יהיה הבעלים.
שמעון יהיה השוכר (ראשון).
ראובן יהיה השואל (ראשון).
יוסף יהיה שוכר (שני).
לוי יהיה שואל (שני).
את השמות והתפקידים נרשום על הלוח (הערה: יש להשתמש בצבע אחד לשוכר, ובצבע שונה לשואל).

השלבים להסבר מימרת רב זירא

בשלב ראשון נראה שיש אפשרות של שני תשלומים ע"י שני משלמים שונים ושני מקבלים שונים. פרט זה חשוב להראותו, כי התלמידים מסכימים לפסק זה.
התלמידים ישלימו: יירשם על הלוח:

יעקב הבעלים
שמעון השוכר
— ראובן השואל
יוסף השוכר
— לוי השואל, הפרה מתה אצל לוי

שאלה: מי צריך לשלם לפי דעת תנא קמא?
תשובות צפויות:

- 1) לוי משלם ליוסף פרה אחת.
- 2) ראובן משלם לשמעון פרה אחת, ולוי משלם ליוסף פרה אחת, ס"ה – שתי פרות.

לאחר שמיעת תשובות התלמידים, נכתוב במקביל לתרשים שעל הלוח במקום המצוין במסגרת את הדברים שבתשובה 2.
מכאן יוצא, שהשואלים שילמו לשוכרים.

השופטים – שלושה תלמידים: פוסקים שאהוד משלם לסהר, וירון משלם כדור לעמיחי.
מדוע? לפי מה שלמדנו: השואל משלם לשוכר, דעת תנא קמא.

מחזה 2 – כולל ריאליה

יבחר המורה שני תלמידים:

תפקידים: סיני, בעלים או שואל.

שרון רק שוכר.

סיני השכיר מקדחה לשרון לעשרים יום. לאחר יומיים בא ושאל את המקדחה, כדי לקדוח חור בקיר לתלות תמונה. לאחר יומיים – חזר שרון ושכר מסיני את המקדחה. לאחר יום – בא סיני ושאל את המקדחה, והמקדחה נשרפה אצלו שלא במהלך שימוש בה.

השופטים – שלושה תלמידים: פוסקים, שסיני ישלם שתי מקדחות לשרון. מדוע? תשובה צפויה: כדעת רב זירא.

הצעה לשיעורי בית לחזרה ולהעמקה

- כתוב את הדיעות השונות במשנתנו.
- מה שאל רב אידי בר אבין את אביי? (שים לב לניסוח של השאלה ושנן אותו).
- מה השיב אביי? (שים לב לניסוח של התשובה ולמד אותו).
- במה קונה השוכר את הפרה?
- כתוב בלשוןך את מימרת רב זירא.
- השלם מתוך המלים הבאות שבמסגרת, את היסוד לקושיית רב אחא מדפתי:

מלים להשלמה:

שתי שאילות, לאחת, ישלמו פרה, פרה אחת, פרה אחת

הקושיא של רב אחא מדפתי מיוסדת על הדיעה – הואיל ורק _____
היתה שתי שאילות של _____ נחשבות _____ לכן די
שהבעלים _____ אחת, בעד _____

- השלם מתוך המלים הבאות במסגרת את היסוד לתשובת רבינא:

מלים להשלמה:

פרה, מתה, שאילות, תביעה, תביעות

תשובתו של רבינא מיוסדת על הדיעה – השואל משלם בעד _____
של _____, כי הפרה _____, והרי עליו לשלם בעד שתי _____
על שתי _____

- מאי דעתו של אמימר בר רב אשי?
- עיין ברש"י דיבור המתחיל: "כיצד אגרה מיניה", והשב: לדעת מי, על הבעלים לשלם ארבע פרות לשוכר, ומאי הסיבה לכך?

עבודה נעימה